

חג הסוכות לפי הגאון מוילנא

הרב ארי דוד קאהן

ליל הושענה רבה התשע"ה

1. טור אורח חיים הלכות סוכה סימן תרכה הלכות סוכה:
... והסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם הם ענני כבודו שהקיפן בהם לבל יכה בהם שרב ושמש ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנוכח נפלאותיו ונוראותיו ואף על פי שיצאנו ממצרים בחדש ניסן לא צונו לעשות סוכה באותו הזמן לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל ולא היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא יתברך ולכן צוה אותנו שנעשה בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה ...

2. פירוש הגר"א לשיר השירים פרק א

לכס כליל התקדש חג . ופסוק ב' נגד מהן הודס כנ"ל . ופסוק ג' הוא נגד בנין המשכן שהקיינו ע' פרים נגד כעומת' כנ"ל . ופסוק ד' כוח נגד ביאת כהרץ שאז נשלים הכל . וגם סס נגד ד' רגלים הא' נגד פסח שאמרו שירס . וכנ' נגד שבוטות שהוא מהן תורס . וכנ' הוא נגד סוכות שהוא זכר לכהיף ענני קבד שסיס חלוי בנין המשכן כידוע . וזכר יתורן מה שהקשו למס אנהנו עושים *סוכות בחשרי כיון שהוא נגד כיהף ענני כבוד הים ראוי לעשות בניין כי בניין הים החילת כיהף עננים . אבל נראה לפי שכשעשו את הענל וסתלקו העננים ואז נא חזרו עד שסתחילו לעשות המשכן ומשם ירד כיוס"כ וזממהרת יו"כ ויקבל משה וליזו על מלאכת המשכן חס הים כיו"א חשרי וכתוב והטס כביאו עוד נדנה בנקר בנקר ב' ימים כרי י"ג בחשרי וכי"ד בחשרי נטלו כל חכס לב ממשס את הזכב זמנין ומשקל וכו"ו סתחילו לעשות ואז חזרו ענני כבוד ולכך אנו עושין סוכות כט"ו בחשרי . וכד' משכני אהריך הוא נגד שמיני עלרת שהוא לישראל לנדו . וכס נגד כד' חושים . שיר השירים הוא נגד דבור . ישקני הוא נגד שמי"ב . לריח הוא נגד ריח . משכני אהריך הוא ראיס :

3. שמות פרק כג, יד-טז

(יד) שְׁלֹשׁ רִגְלִים תִּחַג לִי בַשָּׁנָה: (טו) אֶת־חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת כְּאֲשֶׁר צִוִּיתָךְ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בּו יֵצְאֶת מִמִּצְרַיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פְנֵי רִיקָם: (טז) וְחַג הַקִּצִּיר בְּכוֹרֵי מַעֲשֵׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאֶסֶף בְּצֵאת הַשָּׂדֶה בְּאֶסְפָּךָ אֶת־מַעֲשֵׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה:

4. שמות פרק לד פסוק כב

וְחַג שְׁבַעַת תַּעֲשֶׂה לָךְ בְּכוֹרֵי קִצִּיר חֲטִיִּם וְחַג הָאֶסֶף תִּקְוֹפֶת הַשָּׂנָה:

5. משך חכמה שמות פרק כג פסוק טז

וחג האסיף. וכן ב"כי תשא" (להלן לד, כב). לא כן בדברים (טז, יג) כתיב "חג הסוכות". הטעם על פי דברי הגר"א (שיר השירים ד, טז) כשניתן לוחות השניים ומשה ירד מן ההר וחזרו ענני הכבוד בט"ו לחודש תשרי נצטוו על סוכות כידוע. ולכך, אז קודם דברות שניות נקרא חג האסיף ולא חג הסוכות. ...

6. ויקרא פרק טז,

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרֹן בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי־ה' וַיִּמָּתוּ: (ב) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל־אֶהֱרֹן אַחִיךָ וְאֶל־יָבָא בְּכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ מִבַּיִת לַפָּרֹכֶת ... כִּי

בְּעֵינַי אֲרָאָה עַל-הַפְּפֹרֶת... (יג) וְנָתַן אֶת-הַקְּטֹרֶת עַל-הָאֵשׁ לִפְנֵי ה' וְכִסְהָו עֵינַי הַקְּטֹרֶת אֶת-הַפְּפֹרֶת אֲשֶׁר עַל-הַיַּעְדוֹת וְלֹא יָמוּת:

7. ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות סוכות

אמר מהרי"י סג"ל שראה שרבו מהרי"ש ^(טלס בן יצחק) היה מסמן הדפין למחיצת הסוכה אב"ג, כדי לראות סדר עמידתם שלא לשנותם משנה לשנה.

8. של"ה מסכת חולין פרק נר מצוה

כא. בענין הנחת הטלית, ראוי שאותן ציציות שבאו ראשונה בצד ראש שיהיו לעולם לצד הראש, כיון שזכו להיות למעלה אין ראוי שירדו ממעלתן. ועל כן נוהגים לעשות עטרת תפארת להיכר שהוא חלק הראש, שלא יחליפנו ולא ימיר אותו עליונים למטה ותחתונים למעלה. וראיה לדבר ממאי דאמרינן בירושלמי (שבת פ"ב ה"ג) והביאו ר"ן במסכת שבת פרק הבונה (ק ג א), גבי מה שאמרו חכמי המשנה ז"ל (שם) שכותבין קרשי המשכן לידע איזהו בן זוגו. זה לשונו שם, אמר רבי אמי, 'והקמת את המשכן כמשפטו' (שמות כו, ל), וכי יש משפט לעצים? אלא קרש שזכה לינתן בצפון ינתן בצפון לעולם, וכן בדרום ינתן בדרום, לפיכך רושמינ עליהם שלא יחליפו וכו'. וכעין זה מצאתי במהרי"ל בהלכות סוכה איך שראה שרבו מהרי"ש היה מסמן הדפין למחיצת הסוכה א' ב' ג', כדי לראות סדר עמידתן שלא לשנותן משנה לשנה, עכ"ל (עמק ברכה).

9. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מח/ב

הָנְהוּ תְּרֵי מֵינִים כּוֹפְרִים, חֵד שְׂמִיָּה, אֶחָד הֵיָּה שְׂמוֹ, שְׂשׁוֹן, וְחֵד שְׂמִיָּה, וְאֶחָד הֵיָּה שְׂמוֹ, שְׂמִיָּה. אָמַר לִיה שְׂשׁוֹן לְשִׂמְחָה, אָנָּה עֲדִיפָנָא מֵינָךְ, אֲנִי עֲדִיף מִמֶּךָ, דְּכִתְיִב, (ישעיה לה) "שְׂשׁוֹן וְשִׂמְחָה יִשְׂגוּ" וְגוֹ'. ^{שהקדים הכתוב ששון לפני שמחה} אָמַר לִיה שְׂמִיָּה לְשִׂמְחָה, אָנָּה עֲדִיפָנָא מֵינָךְ, אֲנִי עֲדִיף מִמֶּךָ, דְּכִתְיִב, (אסתר ח) "שְׂמִיָּה וְשִׂמְחָה יִשְׂגוּ" ^{שהקדים הכתוב לשמחה לפני ששון}. אָמַר לִיה, שְׂשׁוֹן לְשִׂמְחָה, חֵד יוֹמָא שְׂבָקוּף יוֹם אֶחָד יַעֲבֹד מִן הַשָּׁמַיִם. וְשִׂוּיָךְ פְּרוּוֹנָא ^{ותתמנה להיות רץ לרוץ לפניו}. דְּכִתְיִב, (ישעיה נה) "כִּי בְּשִׂמְחָה תִצְאוּ" רש"י - שהוא יראה הדרכים ויעבור מעברות המים. אָמַר לִיה שְׂמִיָּה לְשִׂמְחָה, חֵד יוֹמָא שְׂבָקוּף יוֹם אֶחָד יַעֲבֹד מִן הַשָּׁמַיִם וְמָלוּ בְּךָ מֵיָּא, וְיִמְלָאוּ מֵיָּם עַל יַד דְּכִתְיִב "וְשִׂאבְתֶּם מֵיָּם בְּשִׂשׁוֹן". אָמַר לִיה הֵהוּא מִין דְּשְׂמִיָּה שְׂשׁוֹן לְרַבֵּי אַבְהוּ, עֲתִידִיתוּ דְתַמְלוּ לִי מֵיָּם לְעֵלְמָא דְאַתִּי, עֲתִידִים אַתֶּם (היהודים) לְשִׂאבֵי עֲבוּרֵי מֵיָּם בְּעוֹלָם הַבָּא דְכִתְיִב, "וְשִׂאבְתֶּם מֵיָּם בְּשִׂשׁוֹן". אָמַר לִיה, אִי הָוָה כְּתִיב, "לְשִׂשׁוֹן" כְּדִקְאֶמְרַתְּ, אִילוּ הֵיָּה הַכְּתוּב יִלְשְׁשׁוּ הֵיָּה נִיתָן לְפָרֶשׁ כִּפִּי שֶׁאִמְרַת עֲכָשִׁי דְכִתְיִב, "בְּשִׂשׁוֹן", כּוּוֹנֵת הַכְּתוּב שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּשִׂשׁוֹן לְשִׂאבֵי מֵיָּם מְשִׁכִּיה דְהֵהוּא גִבְרָא מְשׁוּיָנָן לִיה גּוֹדָא, וְמִלִּינָן בֵּיה מֵיָּא: ^{מעוררו של אותו האיש נעשה נוד ונמלא בו מים}

10. המלבי"ם על ישעיה (לה, א "ביאור מלים").

הששון - הוא הפעולות החיצונות שיעשה להראות השמחה, כמו תוף וכנור ומחול וכדומה, והשמחה והגיל - הם נפשיים, לבד שהשמחה היא השמחה התמידית הרצופה,

11. גר"א אסתר ח, טז - ליהודים הייתה אורה ושמחה וששון ויקר.

כי ששון הוא אחר שמחה כמו שאמרו בגמרא סוכה מח: שמחה הוא שהולך למצוא חפץ בשמחה, וששון - הוא אחר כך, בשכבר החפץ בידו וששון בלב. זהו שאמר שמחה (אנא עדיפא מנך, דכתיב שמחה וששון ליהודים. וששון אמר אנא עדיפא מנך, דכתיב וששון ושמחה ישיגו. ושניהם אמת, כי בזמן הזה הולכים אחר השמחה להשיג אותה, הוא שמחה תחילה, אבל הששון הוא החפץ רוצים להשיג. אבל לעתיד לבוא אם ירצה ה', יהיה אשר שישגו הששון יהיו הולכים להשיג עוד שמחה, וזהו ששון ושמחה, ובלב הששון והשמחה יחד. ואתי שפיר ושניהם תורה, והן ארבעה דברים הנזכרים לעיל.

12. קול התור - תלמיד הגר"א הלל בן רבי בנימין ריבלין -

פרק ב סימן עט - מעין הישועה - שהוא בטוריא דששון על פי חז"ל (סוכה מח) ומכוון למשיח בן יוסף, וכן בחושבנא "מעין הישועה" ורבינו אמר שאילו לא נברא אלא להשגת כוונת חז"ל (שם) בענין ששון ושמחה - דיו

פרק ב סימן קיח – פדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה (ישעי' ל"ה) - כל לשון פדיון הוא ביעודו של משיח בן יוסף שעל ידו קבוץ גלויות כביאור רבנו ע"ז באריכות בחיבורו סוד האותיות (ספר ליקוטי הגר"א). מכאן שקבוץ גלויות העיקרי הוא לא פחות מששים רבוא עפ"י דרשת חז"ל על פסוק זה (מסכת שבת פ"ח) בקשר לענין שני הכתרים ומעשה העגל ותיקונו. ובפסוק זה ששון ושמחה ישיגו ודרשת חז"ל ע"ז (סוכה מ"ח) שע"ז אמר רבנו: אלו לא נברא אלא להשיג את כוונת הגמרא בענין זה - כדאי הוא לו. ועיקר הכוונה הוא על ב' המשיחין.

13. יהל אור פירוש הגר"א לספר הזוהר פרשת תרומה יד:

זרכה סביעית אל זינה למ"ס למטה: חמישיאה עוש תשיש ותגל עקרה דביתא. ר"ל לא עקרה ממס אלף כמ"ס עקרת הבית אל הכנים שמחה. וז"ל בחדוה בקבוץ וכנישו דבנהא מר' ספרי עלמא. שהוא נוסח הזרכה בקבוץ בני' לתוכה בשמחה: ורא רזא דירכא אהרא דיתחבר בירכא שמאלא למיזל ולמכניש לכל ספריין. ר"ל שנתחבר נח עס הוד ליקן ולקבץ גלויות כמ"ס ועמדו רגליו זיוס הוא כו' שני' הן על הכליכה ועל הקיבוץ והן שניהן עושין אומנות אחד שהן תרי סלני דנופה לפי סרגל ה' בלא חכירו לין יוכל לעשות כלום משא"כ בידים ושאר אנרים וכמ"ס בזה דף 5' ע"ב בהוד הוא מהימנא אהרא דלגבי חזרא כל אומנותי דחזרא איבו עביד כו' ע"ס ולכן אמר בזרכה שוד ואמר דירכא אהרא אתחבר כסדי' כו' וכן קיבוץ גלויות כמ"ס בר"מ פ' משפטים דף ק"ט ע"ב שחר אקדים ליומא דפורקנא ומאי איבו נח כו' ובהון אילת העילת רישא בין זרכה כו' זרכה אינון נ"ס כו' ע"ס. ושם השני משיחין כמ"ס בזה דף ע"ב ע"ג תרין שוקין דמלכא דעלייהו שריא נס ובניייהו אתמר אלה פקודי תרין פקודין ודאי דבניייהו אתמר פקד פקדתי תרין נביאים תרין משיחין ודאי כו'. וז"ל כהן וכנישו דבנין ורחיבו למיעל לון בין ברכין באינון תרין דנביאים שדיין בגווייהו. ר"ל קיבוץ הגלויות באהבה למיעל לון בין זרכים כאלו האוהב את בנו והוא קיבוץ לא"י במלכות שהיא בין נ"ס (וז"ל על זרכים תפעשו כליש אשר אמו הנחמנו וזכרונם הנוחמו) והוא לזכרונם ק"ס כל זכורך רזא דזכור וקיבוץ הוא במקום הנביאים ור"ל כמ"ס שש מקומם ומדרגתם: הדרה דעקרא דביתא. ר"ל שהן מדוה דעקרה דביתא כמ"ס מושיבי עקרת הבית אל הכנים שמחה ובנים הם כמ"ס וכל בניך למודי ה' וכידוע ובהן סמיה לכ"י שהם נקראין ששון ושמחה כידוע ששון בהוד ושמחה בנחח וז"ל כי בשמחה תלאו שבו ה' מנלות וז"ל ושאלתם מים בששון שנקר' שואבת כמ"ס בזה דף פ"ג ע"ג דשכינתא אייז צפיה לאשקיה מעולימין משואבי דאורייתא כו'

14. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א

דרש רבי סימאי, בשעה שהקדימו ישראל ל'נעשה' ל'נשמע', באו ששים רבוא של מלאכי השרת. לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שתי פתרים, אחד פנגד 'נעשה', ואחד פנגד 'נשמע'. וכינון שחטאו ישראל, ירדו מאה ועשרים רבוא מלאכי חבלה ופרקום, שנגאמר, (שמות לג) 'ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב'. אמר רב חמא בר חנינא, בחורב טענו, בחורב פרקו. בחורב טענו - כדאמרין. בחורב פרקו - דכתבי, 'ויתנצלו בני ישראל' וגו'. אמר רב יוחנן, וכוון - זכה משה ונטלן, דסמיך ליה, (שמות לג) 'ומשה יקח את האהל'. אמר ריש לקיש, ועתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לנו, שנגאמר, (ישעיה לה) 'ופדויי ה' ישובון, ובאו ציון ברנה, ושמחת עולם על ראשם, ששון ושמחה ישיגו, ונסו וגו' ונאנחה' - שמחה שמעולם - על ראשם. אמר רבי אלעזר, בשעה שהקדימו ישראל 'נעשה' ל'נשמע', יצתה בת - קול ואמרה להם, מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? דכתבי, (תהלים קג) 'ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו, לשמוע בקול דברו'. ברישא 'עושי', והדר 'לשמוע':

15. משנה מסכת סוכה פרק ד: ט

(ט) נסוד הפנים פיצד, צלוחית של זהב מחזקת שלשת לגים הגיה ממלא מן השלוח.

16. משנה מסכת סוכה פרק ה: א

אמרו, כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה, לא ראה שמחה מימיו:

17. ביאור הגר"א על כמה אגדות – פירוש המאמר ששון ושמחה

נפי' בראשית והוא סוד במשנה למידע כמ"ס בנועשה מרכבה צו"מ יתרו וצתיקונים בהקדמה וגלגל נקרא ששון והוד נקרא שמחה ונגדן ב"ל והכלים ילאו כו' כמ"ס צוהר ואסחתם שם כו"ס צה"ר. והאחת גזיה מן השנית (כאן ספר סוכה בהעמק) שצנמי' אהת נלמ גבוה וצנמי' א' הוד. וז"ס נסוכה מ"ת) א"ל ששון לשמחה אהל עדיסנא כו' א"ל שמחה כו' חד יומא שנקיך וסוויך פרוקא. כי הם הכלים כגיל ולע"ל ודעו זריס לאנכס. א"ל חד יומא שנקיך ונלו כך היא כג"ל שהס אסיקי מים. ולע"ל מעורו של לוימן יעשו סוכה וז"ס הספעת עור כאן ולא זמן שמחיתו. ונ"ה הם מסט' לגזרה. שלכן שנים ככזים זכז וזהו יכתי לפון. ונשס ישלגון מים גזרות ממותקות שהס נק' יסועות כמ"ס נפי' בראשית ד' ע"ו ע"ס. וזהו וסלנחס מים ששון ונעניי היסועה:

18. משנה מסכת תענית פרק ד: ח

אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל פחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים. ומה היו אומרות, בחור, שא נא עיניך וראה, מה אהה בורר לך. אל תיתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה. (משלי לא) שקר החן והבל היפי, אשה יראת יי היא תתהלל. ... וכן הוא אומר, (שיר השירים ג) צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו. ביום חתנתו, זו מתן תורה. וביום שמחת לבו, זה בגןן בית המקדש, שיבנה במהרה ביימינו. אמן:

19. רש"י מסכת תענית דף כו עמוד ב

זה מתן תורה - יום הכפורים, שניתנו בו לוחות האחרונות.

20. רש"י שיר השירים פרק ג פסוק יא

בעטרה שעטרה לו אמו - אהל מועד שהוא מעוטר בגוונין תכלת וארגמן ותולעת שני ... וביום שמחת לבו - זה שמיני למילואים שנתחנך בו המשכן במדבר:

21. שו"ת עמודי אור קכא: יב

שלטו לרעה, ולכן יעקב אבינו הגיש לאביו שני גדיי עזים טובים כדרשת חז"ל טובים לך טובים לך טובים [והם היו מכוונים נגד שני שעירי חטאת שקרבו זר"ה [כידוע מהזוה"ק זרע"מ פ' איגור שהי' זה בראש השנה] חטאת ר"ח וחטאת היום [הארכנו בדרוש זעה"י, ובארנו מה שהלבישה עורות גדיי העזים על ידיו וקלקת לו אריו ע"ד שמלאתי בשם הגר"א ז"ל פי' המאמר בסוכה (מ"ס). בהנהו תרי לדוקי חד שמי' שאן וחד שמי' שמקה, שפירש ז"ל על שתי אלו ישמעאל וראמילוס, ואמרו שם ששכ"י דההוא גברא היינו סוכת עורו שיצנו בו הלדיקים וששן רוסו לעשו כמבואר שם, ולכן גם בעת קבלו הברכות הלבישה אותו עורות גדיי העזים כי בהעור יתעדנו הלדיקים, והרמבם הביאור בס"ד אכ"ס] והוא נגד שליטת השעיר וקרניו צבית שני המכוון ליחחק אבינו, ומלכא ומלכתא הוו יתבי ונתווכחים ע"ז מלכא אמר גדיא יאי המוקדנים ומלכתא אמרה אימרה יאי הפרסיים [וע"ד ח"א היו הדברי' מכוונים זדיעותיהם כידוע שעשו הוא צחי' דוכרא וישמעאל צחי' נוקבא, עיי' הגר"א ז"ל בספד"ג (פ"ה) דזרים עמוקים וכחמדים, וידוע שהישמעאלים והפרסיים מתאחדים בזרעם ואמונתם, ולכן מלכא אמר גדיא יאי כזחינתו, ומלכתא